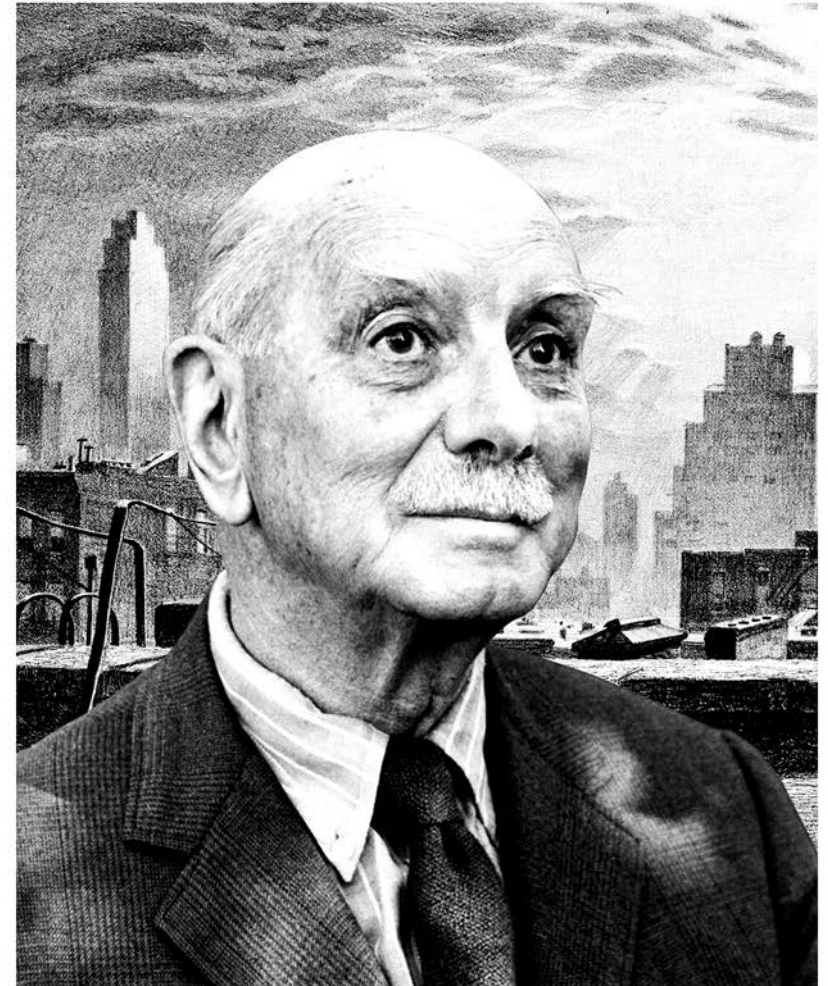

LUIS MAMFORD

TEHNOLOGIJA I DEMOKRATIJA

Predavanje „Technology and Democracy“, od 21. I 1963, poznato i pod naslovom „Authoritarian and Democratic Technics“ (1964)

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

Lewis Mumford
TEHNOLOGIJA I DEMOKRATIJA
1963.

Lewis Mumford, „Technology and Democracy“ (predavanje od 21. 1. 1963), *Challenges to Democracy: The Next Ten Years*, ed. Edward Reed, Center for the Study of Democratic Institutions, F. A. Praeger, New York, 1963, str. 33–44.

Preveo i priredio: AG, 2020.

<http://anarhija-blok45.net>
aleksa.golijanin@gmail.com

ZAJEDNIČKA ARHIVA
<http://anarhisticka-biblioteka.net>

The Myth of the Machine

THE PENTAGON OF POWER

by LEWIS MUMFORD

HARCOURT BRACE JOVANOVICH, INC., NEW YORK

CONTENTS

1: NEW EXPLORATIONS, NEW WORLDS	3
2: RETURN OF THE SUN GOD	28
3: THE MECHANIZED WORLD PICTURE	51
4: POLITICAL ABSOLUTISM AND REGIMENTATION	77
5: SCIENCE AS TECHNOLOGY	105
6: THE POLYTECHNIC TRADITION	130
7: MASS PRODUCTION AND HUMAN AUTOMATION	164
8: PROGRESS AS 'SCIENCE FICTION'	197
9: THE NUCLEATION OF POWER	230
10: THE NEW MEGAMACHINE	263
11: THE MEGATECHNIC WASTELAND	300
12: PROMISES, BRIBES, THREATS	321
13: DEMORALIZATION AND INSURGENCE	346
14: THE NEW ORGANUM	378
EPILOGUE: THE ADVANCEMENT OF LIFE	414
BIBLIOGRAPHY	439
ACKNOWLEDGEMENTS	471
INDEX	473

Tehnologija i demokratija

Napomena o tekstu ili o jednom prilično izlišnom pojmu, „demokratiji“

Ovo Mumfordovo predavanje iz 1963. značajno je kao prvi jasan nagoveštaj njegove krunske studije *Pentagon moći* (1970), ali još više kao jedna od njegovih najjezgrovitijih afirmacija kriterijuma ljudskog stanja i odnosa u razmišljanju o tehnologiji. Mumford, formiran u anglosaksonskom konceptualnom kontekstu, pravi razliku između „autoritarnih“ i „demokratskih“ tehnika, gde ovaj drugi izraz koristi u smislu koji bi se mogao nazvati „milenarističkim“ i koji se do danas praktično izgubio; ali još od prvih kolonističkih naseobina u Novoj Engleskoj, ili makar onih nadahnutih najradikalnijim tekovinama Engleskog građanskog rata (1642–1651), „demokratija“ je za neke duhove, s obe strane severnog Atlantika, bila sinonim za egalitarne i kooperativne odnose između ljudi, za lično i komunalno samoodređenje i samoupravu, a ne samo za oblik vladavine, dodatno redukovano na oznaku za grubo predstavnički sistem. Uz sve kontradiktorne primese iz specifično anglosaksonske legure – toliko kontradiktorne da se van tog konteksta možemo slobodno zadržati na pojmovima samoodređenja i samouprave – taj povišeni naboj je očigledan; kada bi Melvil, Vitman ili Vilijam Moris, svako na svoj način, govorili o „demokratiji“, pod time sigurno nisu podrazumevali glasanje za nekog oročenog diktatora. U drugim pokušajima, slična razlika se pravila pomoću pojma „komunalističke tehnolo-

logije“ ili, kao kod Ivana Ilića, „konvivijalne tehnologije (alati)“. U svakom slučaju, misli se na one tehnologije, i uopšte materijalnu sferu jedne kulture, čije pretpostavke i posledice realno unapređuju ljudsko stanje i odnose, umesto da ih degradiraju.

AG, 2020.

Predavanje „Tehnologija i demokratija“, održano 21. januara 1963, u Njujorku, na skupu sazvanom na temu „Izazovi demokratije u narednih deset godina“

Hteo bih da na početku redefinišem, vrlo okvirno, naravno, središnji pojam demokratije – pojam koji je postao nejasan i zakomplikovan neselektivnom upotrebom i na koji se danas često gleda sa snishodljivim prezirom. Da li se, uz sve razlike koje se možda pokažu u daljem izlaganju, možemo složiti da se ključni princip demokratije sastoji u tome da se ono što je svim ljudima zajedničko postavi iznad onoga što bilo koja organizacija, institucija ili grupa može tražiti samo za sebe? Time se ne osporavaju težnje superiorne prirodne nadarenosti, specijalizovanog znanja, tehničkog umeća ili institucionalne organizacije: sve to, uz demokratsku saglasnost, može imati korisnu ulogu u ljudskoj ekonomiji. Ali demokratija se sastoji u tome da se konačni autoritet dodeli celini, a ne nekom njenom delu; a samo su živa ljudska bića, kao takva, autentični izraz celine, bilo da deluju samostalno ili uz pomoć drugih.

Oko tog osnovnog principa grupišu se neke povezane ideje i prakse, koje su tokom istorije, u svim društvima, dugo bile u prvom planu, iako ne uvek sve u isto vreme ili makar ne u jednakoj meri. U njih spadaju i komunalna samouprava, slobodna komunikacija među jednakima, neometan pristup zajedničkim zalihama znanja, zaštita od samovolje spoljašnje kontrole, kao i osećanje individualne moralne odgovornosti za ponašanje koje utiče na celu zajednicu. Svi živi organizmi su u određenoj meri autonomni, utoliko što slede sopstveni životni obrazac; ali kod čoveka je ta autonomija suštinski uslov njegovog daljeg razvoja. Odričemo se dela svoje autonomije kada smo bo-

lesni ili povređeni: ali odricati se svakodnevno i u svakoj prilici, značilo bi pretvoriti ceo život u hroničnu bolest. Najbolji mogući način života – ovde svesno stupam na sporni teren – jeste onaj koji zahteva sve veći stepen samousmerenja, samoizražavanja i samoostvarenja. U tom smislu, ličnost, nekada isključivi atribut kraljeva, prema demokratskoj teoriji, pripada svakom čoveku. Život se, u svojoj punoći i celovitosti, ne može delegirati.

Nadam se da u postavljanju ove provizorne definicije nisam, izlaganja radi, ispustio ništa bitno. Demokratija, u izvornom smislu tog pojma koji ću ovde koristiti, nužno je najuočljivija u relativno malim zajednicama i grupama, čiji se članovi često sreću licem u lice, slobodno komuniciraju i međusobno se poznaju. Čim se dođe do velikih brojeva, demokratsko udruživanje se mora zameniti apstraktnijom, depersonalizovanom formom. Istorijsko iskustvo pokazuje da je znatno lakše poništiti demokratiju nekim institucionalnim uređenjem kojim se vlast daje samo onima na vrhu društvene hijerarhije, nego ugraditi demokratske prakse u neki dobro organizovani sistem pod centralizovanom upravom, koji najviši stepen mehaničke efikasnosti postiže kada oni koji u njemu rade nemaju sopstveno mišljenje ili namere.

Napetost između malih udruženja i velikih organizacija, između lične autonomije i institucionalne uprave, između daljinske kontrole i razuđene lokalne intervencije, danas je stvorila kritičnu situaciju. Da su nam oči bile otvorene, mogli smo odavno otkriti taj sukob, duboko ukorenjen u samoj tehnologiji.

Voleo bih da tehniku mogu da okarakterišem s jednakom nadom u saglasnost, bez obzira na sve začuđene rezerve koje možda još imate, kao i u ovom opisu demokratije. Ali već je i sam naslov ovog rada, priznajem, kontroverzan; i ne mogu daleko odmaći u svojoj analizi bez oslanjanja na tumačenja koja još nisu adekvatno publikovana, a još manje široko raspravljana ili rigorozno kritikovana i vrednovana. Moja teza, grubo rečeno, glasi da su se još od neolita, na Bliskom istoku, pa sve do naših dana, dve tehnologije stalno javljale jedna pored druge: jedna autoritarna, druga demokratska; prva usmerena na

sistem, neizmerno moćna, ali inherentno nestabilna; druga usmerena na čoveka, relativno slaba, ali prilagodljiva i izdržljiva. Ako sam u pravu, danas se ubrzano primičemo tački u kojoj će, ukoliko radikalno ne promenimo svoj sadašnji kurs, ostaci naše demokratske tehnike biti sasvim potisnuti ili zamenjeni, tako da će svaka preostala autonomija biti ili poništena ili dozvoljena samo kao igračka vlasti, kao opšte glasanje za unapred izabrane vođe u totalitarnim državama.

Podaci na kojima se zasniva ova teza većini vas su poznati, ali mislim da se njihov značaj previđao. Ono što bih nazvao demokratskom tehnikom jeste metod proizvodnje malih razmera, koji se zasniva prvenstveno na ljudskoj veštini i životinjskoj energiji, ali koji uvek, čak i kada primenjuje mašine, ostaje pod aktivnom upravom zanatlije ili seljaka, gde svaka grupa razvija sopstvene sposobnosti, kroz odgovarajuće veštine i društvene ceremonije, i diskretno koristi darove prirode. Ta tehnologija je imala ograničen horizont dostignuća, ali se, upravo zbog svoje široke razuđenosti i skromnih zahteva, odlikovala velikom moći adaptacije i obnavljanja. Ta demokratska tehnika je, sve do našeg doba, podupirala i snažno podržavala svaku istorijsku kulturu i ublažavala stalnu sklonost autoritarne tehnike ka zloupotrebi svojih moći. Čak i kada se ljudi plaćali danak najokrutnijim autoritarnim režimima, u radionici ili u seoskom domaćinstvu uvek je ostajao neki stepen autonomije, selektivnosti i kreativnosti. Ni kraljevsko žezlo, ni bič goniča robova, niti birokratska direktiva nisu ostavili nikakvog traga na tkaninama iz Damaska ili grnčariji iz Atine iz petog veka (pre n. e.).

Ako ta demokratska tehnika potiče još od prve upotrebe alatki, autoritarna tehnika je znatno novije dostignuće: ona nastaje negde u četvrtom milenijumu pre nove ere, u novoj konfiguraciji tehničkih izuma, naučnih posmatranja i centralizovane političke kontrole, koja je omogućila taj poseban način života koji danas, bez hvalospeva, prepoznajemo kao civilizaciju. Pod novom institucijom kraljevstva, aktivnosti koje su bile rasute, raznovrsne, skrojene po meri čoveka, ujedinjene su u monumentalnim razmerama u potpuno novi vid teološko-tehnološke masovne organizacije. U ličnosti apsolutnog vladara,

čija je reč bila zakon, kosmičke sile su sišle na zemlju da bi mobilisale i ujediniše napore hiljada ljudi, do tada previše autonomnih i decentralizovanih da bi dobrovoljno i usaglašeno delovali zarad ciljeva koji su ležali izvan granica seoskog horizonta.

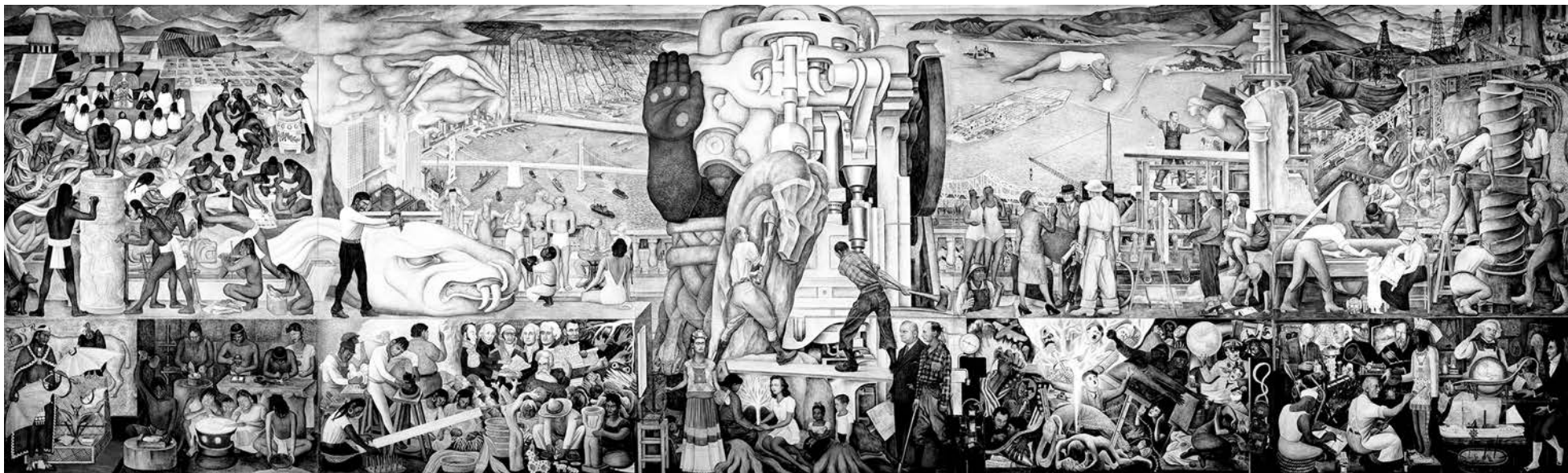
Nova autoritarna tehnologija nije bila ograničena na seoske običaje ili na ljudsku osećajnost. Njeni herkulovski poduhvati u mehaničkoj organizaciji počivali su na bezdušnoj fizičkoj prinudi, prisilnom radu i ropstvu, koji su stvorili mašine od po nekoliko hiljada konjskih snaga, mnogo vekova pre nego što se počelo sa uprezanjem konja ili izuma točka. Ta centralizovana tehnika oslanjala se na izume i naučna otkrića višeg reda: na zapisnike, matematiku i astronomiju, na navodnjavanje i kanalizaciju; iznad svega, ona je stvarala kompleksne ljudske mašine, sastavljene od specijalizovanih, standardizovanih, zamenljivih, međuzavisnih delova – radne armije, vojne armije, birokratije. Te radne i vojne armije podigle su nivo ljudskih dostignuća, prva u masovnoj izgradnji, druga u masovnom uništavanju, oboje u do tada nezamislivim razmerama. Uprkos svom stalnom nagonu za uništavanjem, ta totalitarna tehnika se na domaćem terenu tolerisala, možda čak i slavila, zato što je stvorila prvu ekonomiju kontrolisanog izobilja – pre svega, ogromne zalihe hrane, koje ne samo da su izdržavale veliku urbanu populaciju, već su i oslobađale veliku manjinu obučavanu za čisto religiozne, naučne, birokratske i vojne aktivnosti. Ali efikasnost tog sistema bila je podrivana slabostima koje ni do danas nisu prevaziđene.

Pre svega, demokratska ekonomija poljoprivrednog sela opirala se ugrađivanju u novi autoritarni sistem. Zato je čak i Rimski imperij našla za shodno da, čim je otpor bio slomljen, a porezi počeli da se redovno ubiraju, pristane na visok stepen lokalne autonomije u oblastima religije i uprave. Štaviše, sve dok se devedeset posto stanovništva bavilo poljoprivredom, masovna tehnika je uglavnom bila ograničena na mnogoljudne urbane centre. Pošto se autoritarna tehnika prvi put javlja u doba kada su metali bili retki, a ljudska sirovina, zarobljena u ratu, lako pretvarala u mašine, njeni upravljači se nikada nisu potrudili da izmisle neorganske mehaničke zamene. Ali bilo je i većih slabosti:

sistem nije posedovao nikakvu unutrašnju čvrstinu: jedan prekid u komunikaciji, jedna nedostajuća karika u komandnom lancu, i velike ljudske mašine bi se raspale. Konačno, mitovi na kojima se ceo sistem zasnivao – naročito ključni mit o kraljevstvu – bili su iracionalni, sa svojim paranoičnim sumnjama i animozitetima i istim takvim zahtevima za bezuslovnom poslušnošću i apsolutnom vlašću. Uprkos svim svojim nespornim graditeljskim dostignućima, autoritarna tehnika je pokazivala duboko neprijateljstvo prema životu.

Do sada ste sigurno uvideli smisao ovog kratkog istorijskog osvrt. Autoritarna tehnika se danas vratila u neizmerno uvećanoj i vešto usavršenoj formi. Sve do danas, sledeći optimističke premise mislilaca iz devetnaestog veka, kao što su Ogist Kont i Herbert Spenser, smatrali smo da je širenje eksperimentalne nauke i mehaničkih izuma najsigurnija garancija miroljubivog, produktivnog i nadasve demokratskog industrijskog društva. Mnogi su čak lagodno pretpostavljali da je pobuna protiv samovoljne političke moći u sedamnaestom veku bila u uzročno-posledičnoj vezi sa industrijskom revolucijom koja ju je pratila. Ali za ono što smo tumačili kao novu slobodu, sada se ispostavlja da je samo prefinjeniji vid starog ropstva: naime, uspon političke demokratije u poslednjih nekoliko vekova bio je u sve većoj meri poništavan uspešnim vaskrsnućem centralizovane autoritarne tehnike – tehnike koja je u mnogim delovima sveta u stvari odavno iščezla.

Nemojmo se više zavaravati. U istom trenutku kada su zapadne nacije zbacile stari režim apsolutističke vladavine, kojim je upravljao nekada božanski kralj, one su isti taj sistem, u mnogo delotvornijem obliku, obnovile u svojoj tehnologiji, ponovo uvodeći prinudu militarističkog tipa, podjednako strogu u organizaciji fabrike, kao i u organizaciji nove, uvežbane, uniformisane i ustrojene vojske. U prelaznim fazama iz poslednja dva veka glavna tendencija tog sistema je mogla doći u pitanje, jer je u mnogim oblastima došlo do snažne demokratske reakcije; ali sa razvijanjem naučne ideologije, koja se i sama oslobodila teoloških ograničenja i humanističkih ciljeva, autoritarna tehnika je sada raspolagala instrumentom koji joj je omogućavao apsolutnu kontrolu nad fizičkim energijama kosmičkih razmera.

Diego Rivera, *Unión de la Expresión Artística del Norte y Sur de este Continente* ili *Pan American Unity*, mural, 1940 (City College of San Francisco).

Pronalazači nuklearnih bombi, svemirskih raketa i kompjutera pravi su graditelji piramida našeg doba: psihološki naduti od sličnog mita o neograničenoj moći, skloni da se kroz svoju nauku razmeću sopstvenom rastućom svemoći, ako ne i sveznanjem, i gonjeni opsesijama i prinudama ništa manje iracionalnim od onih koje su pokretale ranije apsolutističke sisteme – *a naročito idejom da se sam sistem mora širiti, kakve god bile eventualne posledice toga po život.*

Kroz mehanizaciju, automatizaciju i kibernetičko usmeravanje, ta autoritarna tehnika je konačno uspešno prevazišla svoju najozbiljniju slabost: svoju prvobitnu zavisnost od otpornih, ponekad i aktivno neposlušnih „servomehanizama“, još uvek dovoljno ljudskih da bi imali ciljeve koji se nisu uvek poklapali s ciljevima sistema.

Kao i najraniji oblici autoritarne tehnike, ta nova tehnologija je čudesno dinamična i produktivna: njena moć, u svakom obliku, teži neograničenom povećanju, u količini koja se opire asimilaciji i po-

ražava kontrolu, bez obzira da li je reč o učinku naučnog znanja ili industrijskih pokretnih traka. Maksimalno povećanje energije, brzine ili automatizacije, bez ikakvog obzira prema složenim uslovima koji podupiru organski život, postalo je samo sebi cilj. Baš kao i kod najranijih oblika autoritarne tehnike, najveći napori se, sudeći po nacionalnim budžetima, ulažu u razvoj sredstava za apsolutno uništenje, namenjenih potpuno iracionalnim ciljevima, čiji će glavni nusprodukt biti unakaženje ili istrebljenje ljudske vrste. Čak su i Asurbanipal i Džingis-kan izvodili svoje krvave poduhvate u normalnim ljudskim granicama.

Ali treba primetiti da centar vlasti tog novog sistema više nije neka vidljiva ličnost, neki svemoćni kralj. Čak i u totalitarnim diktaturama, centar sada leži u samom sistemu, nevidljiv, ali sveprisutan. Svi njegovi ljudski delovi, čak i tehnička i menadžerska elita, čak i najuzvišenije naučno sveštenstvo, koje jedino ima pristup tajnom tehničkom znanju s kojim se danas tako brzo postiže totalna kontrola, zarobljeni su samim savršenstvom organizacije koju su izumeli.

Kao i faraoni iz doba piramida, te sluge sistema poistovećuju njegova dobra sa sopstvenom dobrobiti: kao i u slučaju božanskog kralja, hvalospevi koje upućuju sistemu zapravo su čin samoobožavanja; i opet slično kralju, oni se nalaze u vlasti iracionalnog nagona za širenjem svojih sredstava kontrole i dometa svog autoriteta. U tom novom, na sistem usmerenom kolektivu, u tom Pentagonu moći, nema vidljivog prisustva koje izdaje naređenja; za razliku od Jovovog Boga, tim novim božanstvima nije se moguće suprotstaviti, još manje prkositi. Pod izgovorom uštede rada, krajnji cilj te tehnike jeste da zameni život, ili tačnije, da prenese atribute života na mašinu i mehanički kolektiv, ostavljajući samo onoliko mesta za živi organizam koliko se može kontrolisati i manipulirati.

Nemojte pogrešno shvatiti ovu analizu. Opasnost po demokratiju ne potiče od bilo kog pojedinačnog naučnog otkrića ili elektronskog izuma. Ljudski nagoni, koji dominiraju autoritarnom tehnikom našeg doba, potiču još iz perioda pre izuma točka. Opasnost izvire iz činjenice da još od vremena kada su Frensis Bejkon i Galilej definisali nove metode i ciljeve tehnike, velike fizičke transformacije kojima smo izloženi izaziva sistem koji namerno eliminiše celovitu ljudsku ličnost, ignoriše istorijski proces, prenaglašava ulogu apstraktne inteligencije i pretvara kontrolu nad prirodom, a konačno i kontrolu nad samim čovekom, u glavni cilj postojanja. Taj sistem se tako podmuklo uvukao u zapadno društvo da moja analiza njegovog nastanka i namera može izgledati problematičnija – i zapravo šokantnija – od samih činjenica.

Zašto se naše doba tako lako predalo kontrolorima, manipulatorima i stručnjacima za dresuru autoritarne tehnike? Odgovor na to pitanje je u isto vreme paradoksalan i ironičan. Današnja tehnika razlikuje se od one iz otvoreno brutalnih i sirovih autoritarnih sistema iz prošlosti po jednoj vrlo zgodnoj pojedinosti: ona je prihvatila osnovni princip demokratije, da svaki član društva treba da ima udela u njegovim dobrima. Time što je postepeno ispunio taj deo demokratskog obećanja, naš sistem je uspeo da ostvari prevlast nad celom zajednicom, koja sada preti da zbriše sve preostale tragove demokratije.

Pogodba za koju se očekuje da je prihvatimo poprima oblik veličanstvenog podmićivanja. Prema demokratsko-autoritarnom društvenom ugovoru, svaki pripadnik zajednice ima pravo da zahteva sve materijalne privilegije, sve intelektualne i emocionalne nadražaje koje poželi, i to u količinama do skora teško dostupnim čak i privilegovanoj manjini – hranu, smeštaj, brz transport, trenutnu komunikaciju, medicinske usluge, zabavu, obrazovanje – ali pod jednim uslovom, da ne samo što ne sme tražiti ono što sistem ne pruža već i da isto tako mora pristati na sve što mu se nudi, uredno procesirano i fabrikovano, homogenizovano i ujednačeno, u precizno određenim količinama, koje propisuje sistem, a ne pojedinac. Kada se jednom odlučimo za sistem, više nema drugog izbora. Ukratko, ako pojedinac preda svoj život na samom izvoru, autoritarna tehnika će mu vratiti samo onoliko života koliko se može mehanički odmeriti, kvantitativno umnožiti, kolektivno manipulirati i uvećati.

„Zar to nije poštena pogodba?“, zapitaće pobornici sistema. Zar dobra koja autoritarna tehnika obećava nisu prava dobra? Nije li to onaj rog izobilja o kojem je čovečanstvo tako dugo sanjalo i koji je svaka vladajuća klasa pokušavala da osigura za sebe, makar i po cenu svih mogućih brutalnosti i nepravdi? Ne bih da umanjujem, niti da osporavam mnoge zadivljujuće proizvode koje je ta tehnologija donela, proizvode koje bi neka samoregulišuća ekonomija mogla dobro da iskoristi. Samo bih hteo da ukažem da je došlo vreme da se saberu ljudski gubici i troškovi, da i ne govorim o opasnostima koje izvire iz našeg slepog prihvatanja sistema. Čak je i neposredna cena previsoka; naime, sistem se nalazi van delotvorne ljudske kontrole do te mere da može da nas masovno truje da bi nas snabdeo hranom ili da nas istrebi da bi obezbedio nacionalnu bezbednost, pre nego što uopšte stignemo da uživamo u dobrima koja obećava. Da li je zaista u ljudskom interesu da se odustane od mogućnosti da se nekoliko godina proživi na jezeru Valden¹, da se tako izrazim,

¹ Walden Pond, jezero u Masačusetsu (SAD), na čijim je obalama Toro (Henry David Thoreau) živeo dve godine (1845–1846) i to iskustvo kasnije zabeležio u svojoj knjizi *Walden; or, Life in the Woods* (1854).

zarad privilegije da se ceo životni vek provede u Skinnerovom „Valdenu dva“?²

Kada naša autoritarna tehnika jednom konsoliduje svoje snage, uz pomoć novih oblika masovne kontrole i celog arsenala sedativa, anti-depresiva i afrodizijaka, da li će demokratija, u bilo kom obliku, moći da opstane? Pitanje je apsurdno: sam život neće opstati, osim onoga što će se kanalisati kroz mehanički kolektivitet. Planetarno širenje sterilizovane naučne inteligencije neće, kako je to Tejar de Šarden (Pierre Teilhard de Chardin)³ nevinno zamišljao, biti srećno ispunjenje božanske svrhe: umesto toga, ono će zapečatiti svaku mogućnost daljeg ljudskog napretka.

Još jednom, nemojte me pogrešno shvatiti. Ovo nije predviđanje onoga što će se desiti, već upozorenje šta bi se moglo desiti. U opisanju autoritarne tehnike koja je počela da dominira našim životima, nisam zaboravio na veliku lekciju istorije: očekujete neočekivano! Ne previđam ni ogromne rezerve vitalnosti i kreativnosti koje nam humanija demokratska tradicija još uvek nudi. Ono što želim jeste da ubedim one kojima je stalo do očuvanja demokratskih institucija da njihovi konstruktivni naporu moraju uključiti i samu tehnologiju. I tu se moramo vratiti ljudskom središtu. Moramo se suprotstaviti tom autoritarnom sistemu koji je na jednu poddimenzioniranu ideologiju i tehnologiju preneo autoritet koji pripada ljudskoj osobi. Ponavljam: život se ne može delegirati.

Zanimljivo je da su prve reči u prilog toj tezi, sa izuzetno prikladnom simbolikom, došle od dobrovoljnog zastupnika – ali umalo i kla-

² B. F. Skinner (američki psiholog, biheviroista), *Walden Two*, 1948. Utopijski roman, koji opisuje temeljno regulisanu i biheviroalno uslovljenu zajednicu.

³ Pierre Teilhard de Chardin (1881–1955), katolički teolog, koji se, između ostalog, isticao neograničenim poverenjem u prirodne nauke. Kao svoj izvor u *Pentagonu moći* Mamford navodi njegovo najpoznatije delo, *Fenomen čoveka* (*Le phénomène humain*, 1930, 1955; BIGZ, Beograd, 1979). Ali možda najsazetiji izraz te teološke afirmacije nauke nalazi se u Šardenovom predavanju iz 1921, „Nauka i Hrist (Science et Christ)“, koje se na engleskom može naći u istoimenoj zbirci članaka i eseja, P. Teilhard de Chardin, *Science and Christ*, London, Collins, 1968, str. 21–36.

sične žrtve! – nove autoritarne tehnike. Došle su od astronauta Džona Glana (John Glenn), čiji je život bio ugrožen kvarom automatskih komandi, kojima se upravljalo iz udaljenog centra. Pošto se jedva spasio, tako što je lično intervenisao, izašao je iz svoje svemirske kapsule uz ove gromke reči: „A sada, neka prevlada čovek!“

Tu zapovest je lakše izgovoriti nego poslušati. Ali ako ne želimo da budemo prinuđeni na još drastičnije mere od onih koje je Samjuel Batler preporučio u *Edginu*⁴, onda je bolje da zauzmemo neki pozitivniji kurs – naime, da rekonstruišemo i naše nauke i naše tehnike, tako što ćemo vratiti odbačene delove ljudske ličnosti u sve faze procesa. To znači lako žrtvovanje pukog kvantiteta radi ponovnog uvođenja kvalitativnih izbora, premeštanje autoriteta sa mehaničkog kolektiva na ljudsku ličnost i autonomnu grupu, davanje prvenstva raznovrsnosti i ekološkoj složenosti nad uniformnošću i standardizacijom, i iznad svega, obuzdavanje sumanutog poriva za širenjem sistema, odnosno njegovo zadržavanje u jasno određenim ljudskim granicama, čime bi se sam čovek oslobodio za druge svrhe. Moramo se zapitati, ne šta je dobro za nauku i tehnologiju, još manje šta je dobro za *General Motors*, *Union Carbide*, IBM ili Pentagon, već šta je dobro za čoveka – ne onog mašinski uslovljenog, sistemski regulisanog, čoveka mase, već čoveka kao osobe, koja se slobodno kreće kroz sve oblasti života.

Velika područja tehnologije mogu se sačuvati demokratskim procesom, ako nam uspe da prevaziđemo infantilne prinude i automatizme koji sada prete da ponište naše stvarne dobitke. Upravo ona dokolica koju mašina danas omogućuje u razvijenim zemljama, može se korisno upotrebiti, ne za dalje prepuštanje drugim vrstama mašina, namenjenim automatizovanoj rekreaciji, već za bavljenje smislenim oblicima rada, neprofitabilnim ili tehnički neizvodljivim u uslovima masovne proizvodnje, rada koji se oslanja na posebne veštine, zna-

⁴ Samuel Butler, *Erewhon*, 1872; Samjuel Batler, *Edgin i Ponovo u Edginu*, Nolit, Beograd, 1955; prevela Nada Prodanović. „Edgin“ je obrnuto od „Nigde“, kao i u originalu (*Erewhon – Nowhere*). Mamford misli na zemlju u koju dolazi glavni junak, u kojoj su sve mehaničke naprave zabranjene, a neki uzorci stavljeni u muzej, kao opomena.

nje i osećaj za estetsko. Pokret „uradi sam“ (*do-it-yourself*) prerano je ugušen u želji da se proda još veći broj mašina, ali njegova krilatica je pokazivala na pravu stranu – pod pretpostavkom da još uvek imamo neko sopstvo (*self*) s kojim to možemo raditi (*do-it-...*). Jedini način da izađemo na kraj sa automobilskim zagušenjem koje danas uništava naše gradove jeste da gradove preoblikujemo tako da se potpunije iskoristi mnogo efikasniji ljudski činilac: hodač. Čak i kod porođaja, naglasak se već uspešno pomera sa službene, često smrtonosne, autoritarne procedure, zasnovane na bolničkoj rutini, na humaniji pristup, koji vraća inicijativu majci i prirodnim telesnim ritmovima.

Obnavljanje demokratskih tehnika je očigledno prevelika tema da bismo je obradili u par završnih rečenica: ali verujem da sam uspeo da objasnim da se istinske prednosti naše naučno zasnovane tehnike mogu sačuvati samo ako ceo sistem svedemo na meru koja će dopuštati ljudske alternative, ljudske intervencije i ljudsku posvećenost ciljevima potpuno drugačijim od ciljeva sistema. U ovom trenutku, kada demokratija ne bi postojala, morali bismo je izmisliti, kako bismo povratili, osnažili i okrepili ljudski duh.

1963.

Prvi put objavljeno kao Lewis Mumford, „Technology and Democracy“ (predavanje od 21. januara 1963), *Challenges to Democracy: The Next Ten Years*, ed. Edward Reed, Center for the Study of Democratic Institutions, F. A. Praeger, New York, 1963, str. 33–44; zatim, u nešto drugačijoj verziji, kao „Authoritarian and Democratic Technics“, *Technology and Culture*, Vol. 5, No. 1, 1964, str. 1–8. Ova druga verzija je kod nas objavljena pod naslovom „Autoritarna i demokratska tehnika“, u prevodu kolektiva *KulturKampf*, iz Niša, u časopisu *Gradina*, 9/ 2005, str. 23–31. Ovde sam se držao originalnog predavanja iz 1963, ali sam se slobodno oslanjao i na prevod *KulturKampfa*, koji mi je i skrenuo pažnju na ovaj Mamfordov tekst. (AG)

Ovaj prevod je u međuvremenu objavljen u zborniku *Luis Mamford*, Gradac, br. 216–217 (Čačak 2021, priredio AG), kao i ranije objavljeni prevod teksta „Kapitalizam, apsolutizam, protestantizam“ (1944).

1. Prolog	18. Utilitaristička ideologija
2. Luis Jona Mamford (predgovor)	19. Revolucionarne utopije
3. Istsajd, Vestsajd	20. Marks: dijalektika revolucije
4. Naše velegradske svetkovine	21. Moris: politehnička kreativnost
5. U „Sunačnom časovniku“	22. Alat i predmet
6. <i>Metropolis</i>	23. Tehnologija i demokratija
7. Buržoaske devojke vole tanko sečenu šunku	24. Marsejska ludorija (kritika Le Korbizjea)
8. Vreme i bitak	25. Arhitektura kao čovekov dom
9. Serija <i>Obnova života</i>	26. Utopija, grad i mašina
10. U šta verujem	27. Prolog našem dobu
11. Naše današnje dileme	28. Donald Miler: Život je bolji od utopije
12. Izvori američkog duha	29. Luis Mamford: Zovite me Jona
13. Romantizam pionira	30. Kristofer Laš: Luis Mamford i Mit o mašini
14. Herman Melvil: <i>Mobi Dik</i>	Osnovna bibliografija Luisa Mamforda
15. Dante kao savremenik	Fotografije
16. Špengler: ditiramb propasti	
17. Kapitalizam, apsolutizam, protestantizam	

LUIS MAMFORD

**KAPITALIZAM - APSOLUTIZAM
- PROTESTANTIZAM**

OSTALI TEKSTOVI

<https://anarhisticka-biblioteka.net/category/author/lewis-mumford>

<http://anarhija-blok45.net>

NA KORICAMA

Lewis Mumford, 1977, foto Jerome Liebling; u pozadini, detalj s crteža
Martina Lewisa, „Sunbathing Roof, New York City“, 1935.